

Katarzyna Burska

Uniwersytet Łódzki

 <https://orcid.org/0000-0002-7693-1472>

Określenia antysemickie w dyskursie kibicowskim (na przykładzie Łodzi)

Streszczenie. Celem artykułu jest analiza określeń nawiązujących do Żydów w wypowiedziach niedarzących się wzajemną sympatią kibiców dwóch klubów piłkarskich z Łodzi – Widzewa i ŁKS-u. Materiał egzemplifikacyjny został pozyskany z forów internetowych. Posługiwanie się etykietą Żyda odbywa się dwustronnie. Fani obu łódzkich klubów używają nie tylko ekspresywizmu *Żyd*, w języku kibiców zawsze będącego wyrazem deprecjacji i zniewagi, lecz także nacechowanych pejoratywnie jego derywatów oraz licznych określeń synonimicznych i metaforycznych, które mają na celu wyśmianie przeciwnika.

Słowa kluczowe: dyskurs kibicowski, forum internetowe, Żyd, antysemityzm kibicowski (stadionowy), retoryka antyżydowska, piłka nożna

Nadrzędna opozycja funkcjonująca wśród kibiców piłkarskich, czyli „my” – „oni”, przejawia się gloryfikowaniem poczynąń zawodników, którym się dopinguje, i jednoczesnym znieważaniem rywali. Może ono przybrać różnorodną formę – od agresji werbalnej po fizyczną. Stadionowy dyskurs nienawiści stał się w ostatnich latach przedmiotem badań nie tylko socjologów, lecz także językoznawców. Jedną z jego postaci jest posługiwanie się antysemickimi sformułowaniami.

Celem artykułu jest analiza określeń nawiązujących do Żydów w wypowiedziach niedarzących się wzajemną sympatią kibiców dwóch klubów piłkarskich z Łodzi – Widzewa i ŁKS-u. Materiał egzemplifikacyjny został pozyskany z forów internetowych, gdyż jak zauważa Beata Jarosz: „to jedna z podstawowych przestrzeni komunikacyjnych XXI w., z której korzystają członkowie niemal wszystkich wtórnych wspólnot formalnych i nieformalnych,

w tym ekskluzywnych, inkluzywnych, rówieśniczych, hobbystycznych, zawodowych itd.” (Jarosz 2018: 26). Prowadzone w grupach dyskusyjnych rozmowy odzwierciedlają zatem rzeczywisty język, jakim posługują się należący do społeczności kibiców¹, oraz umożliwiają zdobycie wiarygodnego materiału. Podstawę badawczą stanowiły posty publikowane na forach dostępnych na stronach <http://lksfans.pl/forum/> i ewidzew.pl/forum/². Przeanalizowano wpisy z lat 2018–2019 łącznie w ośmiu wątkach (po cztery dla każdej drużyny). We wszystkich przytoczonych wypowiedziach zachowano oryginalną pisownię i interpunkcję.

Początki antysemityzmu kibicowskiego (bądź też stadionowego) – bo tak nazywa się to zjawisko w opracowaniach socjologicznych – datuje się na przełom lat 80. i 90. XX wieku³. Marek Kucia i Bogna Wilczyńska przez to pojęcie rozumieją antyżydowską retorykę i symbolikę stosowaną przez kibiców piłkarskich (Kucia, Wilczyńska 2014: 171). Jacek Burski traktuje antysemityzm kibicowski jako „dyskursywną strategię komunikacyjną wykorzystywaną przez niektóre grupy kibicowskie do budowania zrębów tożsamości zbiorowej – wspólnoty symbolicznej, która pozwala odróżniać własną grupę od grupy przeciwnej” (Burski 2015: 227). Choć w historii obu łódzkich klubów piłkarskich wpisane są wątki żydowskie (wśród założycieli ŁKS-u byli przedstawiciele tej nacji, z kolei siedziba Widzewa mieściła się w tej części Łodzi, w której funkcjonowała fabryka będąca własnością Żyda Maksa Kona, por. Kucia, Wilczyńska 2014: 184; Burski 2015: 230), to żaden z nich nigdy nie był uznawany za żydowski. Charakterystyczne dla łódzkiego środowiska kibiców jest to, że posługiwanie się etykietą Żyda odbywa się dwustronnie, co potwierdzają licznie zgromadzone przykłady z obu forów. „Oba [kluby] są zarówno adresatem, jak i nadawcą antysemickich przekazów. Opinia na temat »żydowskości« obu klubów jest niezwykle powszechna i trwała. Fani na każdym ligowym stadionie w Polsce wiedzą, że Łódź równa się »Jude«” (Kucia, Wilczyńska 2014: 183). Jak zauważa Burski, celem tej strategii jest „zapewnienie przewagi w rywalizacji z sąsiadem zza miedzy. Notoryczne osadzanie w roli Żyda jest mechanizmem, który po pierwsze podkreśla siłę osadzanego rywala, a po drugie pozwala go unieszkodliwić” (Burski 2015: 239). Co istotne, na arenie sportowej „obiektem uprzedzeń, niechęci, nienawiści, prześladowania, dyskryminacji i agresji (na ogół) nie są realni Żydzi, lecz określani jako »Żydzi« piłkarze i, przede wszystkim, kibice drużyny przeciwnej” (Kucia, Wilczyńska 2014: 171–172). Jak zatem leksyka skoncentrowana wokół leksemu *Żyd* oraz jego synonimicznych i metaforycznych określeń funkcjonuje we wpisach internautów?

¹ Warto zaznaczyć, że wypowiedzi internetowe nie są prostym połączeniem mowy i pisma, stanowią swego rodzaju hybrydę (por. m.in. Dzioba 2005; Uździcka 2005: 505; Żydek-Bednarczuk 2013: 442; Rzeszutko-Iwan 2014: 139; Kita 2016: 13). Jak podkreśla Urszula Żydek-Bednarczuk (2013: 439): „Polszczyzna internetowa powstała w wyniku rekonfiguracji oralności, piśmienności i elektroniczności”. Na określenie języka w komunikacji internetowej używa się takich terminów, jak: wtórna oralność, telepiśmienność, piśmienność wizualna czy też język (za)pisany.

² Wpisy pochodzące z forum kibiców Łódzkiego Klubu Sportowego oznaczone zostały (Ł), z kolei z forum Widzewa Łódź – (W).

³ O antysemityzmie politycznym na ziemiach polskich można mówić od przełomu lat 70. i 80. XIX wieku (por. Cała 2012: 257).

Agnieszka Wierzbicka podkreśla, że „zarówno w codziennych, zwykłych rozmowach, jak i komunikacji oficjalnej (w mediach) skierowane do kogoś słowo *Żyd* jest najczęściej obelgą, wskazaniem na niższość osoby tak nazwanej” (Wierzbicka 2015: 58)⁴. Słownikowa forma *Żyd* – pisana zarówno małą, jak i wielką literą – notowana jest w wielu wypowiedziach na obu forach, np.:

- *Ogarnijmy nasze dzielnice i FC zanim się okaże, że Żydzi zrobią to pierwsi* (Ł),
- *Żydzi kiedyś dużo ugrali blokując rondo lotników, myślałem, że to niemożliwe....a jednak....może zablokujemy Piłsudskiego ?* (W),
- *Czemu u żydów buduje się tak drogie trybuny nie wie nikt* (W),
- *Nie dla żyda 1 liga!!* (Ł).

Znacznie częściej podlega ona jednak formalnym przekształceniom. Mogą one odbywać się na płaszczyźnie fleksyjnej. Z taką sytuacją mamy do czynienia w mianowniku liczby mnogiej, gdy do rzeczownika męskoosobowego zamiast neutralnej końcówki *-i* (*Żydzi*) dodawana jest końcówka *-y* (*Żydzy*), charakterystyczna dla rzeczowników niemęskoosobowych (por. Jadacka 2005: 19). Forma taka służy pejoratywizacji, zwraca na to uwagę Hanna Jadacka: „W M. Im wiele rzeczowników męskoosobowych ma fleksyjne warianty niemęskoosobowe (bez wymian spółgłoskowych w temacie), używane w funkcji stylistycznej jako struktury nacechowane negatywnie” (Jadacka 2005: 20)⁵. W badanym materiale określenia z deprecjonującą końcówką pojawiły się we wpisach kibiców obu drużyn:

- *Za ch*j tego nie rozumiem jak w Kanzasie wgl żydy mogą coś działać ?* (Ł),
- *My jesteśmy kibicowską czołówką Polski a żydy są średniakiem* (W).

Raz posłużono się rodzajem żeńskim (*Żydówka*) dla nazwania piłkarzy Widzewa, jest to chętnie wykorzystywana praktyka mająca na celu umniejszanie rywala⁶: *Ja tam się będę cieszył z awansu Żydówek* (Ł).

Nie brakuje także zmian słowotwórczych, przejawiających się na przykład dodaniem aksjologicznie nieobojętnych formantów, zwykle o charakterze augmentatywnym. Powstają zatem takie derywaty, jak: *żydzisko*, *żydol*, *żyduch* czy deminutywum *żydowina*⁷, które jednak nabiera pejoratywnego nacechowania. Odnotowano je w następujących wypowiedziach:

⁴ W oryginale: „[...] in both everyday, ordinary conversations, as well as official communication (the media) the word *Jew* is most commonly used as an offensive word, showing the inferiority of a person called this way”.

⁵ Hanna Jadacka przywołuje m.in. takie opozycyjne pary, jak: *adwokaci* – *adwokaty*, *doktorzy* – *doktory*, *urzędnicy* – *urzędni* (Jadacka 2005: 20), w których pierwszy wyraz ma postać neutralną, a drugi – nacechowaną negatywnie.

⁶ Można by tu przytoczyć choćby odnotowane na obu forach leksemy: *sąsiadki*, *dziewczyny*, *panienki*, *koleżanki*, które miały nazywać piłkarzy i/lub kibiców przeciwnej drużyny.

⁷ Agnieszka Wierzbicka podkreśla, że określenia *Żydaszek*, *Żydowina*, *Żydzio* „mimo utworzenia za pomocą formantów charakterystycznych dla deminutywów mają charakter ironiczny” (Wierzbicka 2015: 60), w oryginale: „These words, apart from being created with the use of affixes characteristic for diminutives, are ironic”.

- *Wybitne żydzisko w 1 składzie (W),*
- *chyba nawet nie, miałem okazję przejeżdżać przez al. chujonii w czasie meczu żydowin i powiem Wam....tam nie ma 3 tys! (W),*
- *0:1 do żydole przerwy 🤔 (W),*
- *prawda jest taka, że żydziska naprawdę dobrze grają, Moskal dobrze ich poukladał tracą bardzo mało bramek,dużo biegają wcale się nie zdziwię jak będą do końca liczyć się w walce o awans 🤔🤔 (W),*
- *Piotrkowska banda czuwa nad miastem.Zyduchy tu maja bardzo ciezkie zycie i bez pomocy innych fc nie maja nic do powiedzenia (Ł).*

Stylizowana na język hiszpański forma *żydzewos* ma nawiązywać rzecz jasna do Żydów, a także przydomka *galacticos*, ironicznie eksponującego wyobrażenia o potędze Widzewa: *Adios żydzewos* (Ł).

Formant obcego pochodzenia wykorzystano również w określeniu *żydons*, którym posługują się sympatycy Łódzkiego Klubu Sportowego: *Najważniejsze, że żydonsy zostały wypchnięte poza strefę awanasu* (Ł).

Bardzo dużą frekwencją odznacza się kontaminacja powstała w wyniku skrzyżowania onimów *Widzew* i *Żyd*. Formy *Żydzew* i notowana rzadziej *Żydzewek* funkcjonują nie tylko w komunikacji internetowej, lecz także w przyśpiewkach kibicowskich, napisach na murach czy wlepkach. Oto przykłady z forum ŁKS-u:

- *Mecz elana - żydzew bedzie mozna obejrzeć w kinie helios w sukcesji... (Ł),*
- *Skoro ten temat służy do śmieszkowania z żydzewka, to niestety ale opublikowali oni rozmowę Naszych z utraconej przez nich kamery (Ł).*

Połączenie leksemów *żyd* i *rzodkiewka*, które w rezultacie daje neologizm *żydkiewka*⁸, to sposób na wyeksponowanie związków między nacją semicką a Widzewem — ma do niego odwoływać kolor czerwony kojarzący się zarówno z przywołanym warzywem, jak i klubem z siedzibą przy al. Piłsudskiego: *Zrobili akcję związaną z datą 1908, czyli uznają, że Nasz klub powstał w 1908 a nie w 1909 jak cały czas bełkoczą po tych swoich forach. Na serio te żydkiewki to jakieś upośledzone społeczeństwo. Sami sobie wrzuté zrobili* (Ł).

Dużą popularność nie tylko na forach internetowych, lecz także w przestrzeni miejskiej Łodzi zyskał używany przez fanów ŁKS-u akronim *ŚŻK*, który po rozwinięciu przyjmuje postać *śmierć żydzewskiej kurwie*. Dochodzi w nim zatem do kumulacji pejoratywnego nacechowania — oprócz skierowanej przeciwko nacji żydowskiej kontaminacji *żydzewski* pojawia się tutaj będący obelgą wulgaryzm. Dodatkowo — jak podkreśla Burski — „[s]krót ten pracuje w różnych kontekstach — jest z jednej strony obrażą, z drugiej strony groźbą” (Burski 2015: 235). Otoczenie leksykalne, w jakim odnotowano ten skrótowiec na forum, pokazuje, że gadżety z takim napisem są pożądanym towarem wśród społeczności kibiców: *Szukam smyczki w klimacie ŚŻK, z rozwiniętym skrótem, prosba od koleżki z emigracji, żeby mu taką załatwić. Ktoś coś? (Ł).*

⁸ Jak zauważa Jarosław Pacuła, neologizm ten jest wykorzystywany w dowcipie opartym na grze słownej: *Jak się nazywa Żyd wbity głową do ziemi? Żydkiewka* (Pacuła 2012: 140). Być może kibice przenieśli go do swojej komunikacji właśnie z żartów.

Inną, równie często wykorzystywaną, wersję przywołanej wyżej pogroźki stanowi leksem *śnieżka*, z pozoru niemający żadnych antyżydowskich konotacji. Oczekiwana przez zwolenników wrogiego klubu interpretacja uwidacznia się dopiero w warstwie graficznej – wyeksponowane wersalikami litery Ś, Ż i K sugerują, jak należy go odczytać: *Oczywiście Ambicja Walka ...* *. ŚnieŻKa i 3 punkty dla naszych (Ł).*

Internauci posługują się również synonimicznymi określeniami nazwy *Żyd*, mającymi postać zarówno syntetyzmów, jak i analityzmów. Przejęta z języka niemieckiego forma *Jude* została odnotowana (wraz z wyrazami pochodnymi – rzeczownikiem *judki* i przymiotnikiem *judkowy*) przede wszystkim w odniesieniu do piłkarzy ŁKS-u:

- *Nie wiem czy od powstania, ale faktycznie są. Jak się wjeżdża z Bandurskiego na Maratońską to są widoczne wraz z ich **judkową** flagą (W),*
- *Radomiak i Warta przegrywają z takimi samymi tuzami jak **judki**, po 2gie z tymi co zrmisowali wiosne ma zajebista i jedzie ze wszystkimi (W),*
- ***Jude** 2-1 w plecy (W).*

Raz pojawiła się na forum ŁKS-u: *Ktos sie orientuje jaki jest kurs na **jude**? (Ł).*

Na określenie narodu żydowskiego używa się także słowa *icek* – zdrobniałej formy od męskiego imienia pochodzenia hebrajskiego Izaak (por. SJP PWN). To lekceważące sformułowanie obecne jest też na forach: *I tak to faktycznie wygląda - porównując zdjęcia z naszych meczów i **icków** w łódzkich mediach to dzień do nocy (W).*

Raz posłużono się peryfrazą *synowie Izraela*, która poza kontekstem mogłaby mieć nacechowanie patetyczne, tu jednak jest wykładnikiem ironii: *A my za dwa lata sobie spokojnie awansujemy do 1 ligi w której nie będzie żadnych **synów Izraela** (W).*

Forumowicze sięgają też po zabiegi na płaszczyźnie składniowej, wykorzystując łączliwość wyrazów, a także otoczenie leksykalne. Powszechne jest zestawianie w różnych kombinacjach słowa *Żyd* oraz jego derywatów z – rzadko podlegającym eufemizacji – wulgaryzmem *kurwa*, co ma intensyfikować negatywny wydźwięk budowanego z użyciem tych obelg przekazu, np.:

- *Jedno się **zydowskiej kurwie** udało zastopować budowę stadionu (Ł),*
- ***Zydzew** stara **ku**a** jest (Ł).*

Określenia rywali, które można wpisać w nurt antysemityzmu kibicowskiego, bazują również na wykorzystaniu funkcjonujących w społeczeństwie stereotypów⁹. Jak zauważa Alina Cała, badająca wizerunek Żyda w polskiej kulturze ludowej, jej rozmówcy zwracali uwagę na cechy fizyczne przedstawicieli tej nacji: zwyczaj noszenia brody i pejsów, kolor włosów (czarne lub rude), kształt nosa, kolor oczu, cerę (Cała 2005: 28). Nawiązania do wyglądu obecne są także na forach. Po pierwsze, przenosi się sformułowania odnoszące się do włosów – internauci posługują się zarówno leksemem *pejs*, jak i zdrobnieniem *pejsik*, a także neologizmami: poddanym substantywizacji przymiotnikiem *pejsiasty*

⁹ Najszerza i najbardziej rozpowszechniona w polskim językoznawstwie definicja stereotypu stworzona przez Jerzego Bartmińskiego, głosi, że jest to „subiektywnie determinowane wyobrażenie przedmiotu, obejmujące zarówno cechy opisowe, jak i wartościujące obraz, oraz będące rezultatem interpretacji rzeczywistości w ramach społecznych modeli poznawczych” (Bartmiński 1998: 64).

oraz rzeczownikiem *pejsownia* z sufiksem charakterystycznym dla nazw miejsc, tu jednak nazywającym osoby:

- *przecież to świeżo zarejestrowany pejs z widzewu... zbanować go (Ł),*
- *Ktoś sobie za cel postawił jak najbardziej uprzykrzyć życie Widzewowi, odstraszyć potencjalnych inwestorów, skierować ich w stronę pejsów? (W),*
- *i już pejsikom sponsorują oświetlenie, a co tam dodatkowe koszty? (W),*
- *Oglądam pejsiastych i poza pierwszym kwadransem to to oni nadają tempo gry (W),*
- *Widzę że pejsiaste z Podłębic uważają że nas już nie ma, ile w tym prawdy? (Ł),*
- *Ma ktoś link do meczu pejsowni? (W).*

Po drugie, wykorzystuje się odniesienia do brody. Neologizm *brodowici* jest kontaminacją leksemu oznaczającego typ zarostu z przydomkiem ŁKS-u *rodowici*, mającym podkreślać nierozzerwalne związki tego klubu z Łodzią od początków jego istnienia: *Myślę że czas przestać stosować pół srodki i mówić "nie możemy się zniżyć do poziomu brodowitych" (W).*

Inną chętnie przywoływaną cechą wyglądu jest charakterystyczne wybrzuszenie na nosie. W powszechnym użyciu w wypowiedziach internautów są frazy nominalne *garbate nochale* i *garbate nosy*. Raz ograniczono się do samego przymiotnika, można jednak założyć, że nie chodziło tu o powołanie się na skrzywienie kręgosłupa, ale właśnie na kształt nosa. Podobnie należałoby odczytać derywat *garbatek*. Na forach sformułowania te występują m.in. w następujących kontekstach:

- *I takim to sposobem garbate nochale pewnie wejdą na farcie.. (Ł),*
- *Garbate nosy grają teraz z Olimpia, Warta, Wisła Puław y I Radomiakiem (W),*
- *I być może niekoniecznie będzie chciało mieć świadomość, że gros tej kasy jest ładowane np w dotowane lotnisko, które za jakiś czas zostaje sponsorem garbatych.... (W),*
- *Mi znajomy garbatek sie dzis chwalił ta przasniczka, jakie to oryginalne i zajebiste i mina mu zrzędlą jak mu powiedziałem, że u nas to grane od ponad 3 lat jest... (Ł).*

Czasem dochodzi do swoistej innowacji wymieniającej i w miejsce leksemu *garbaty* pojawia się przymiotnik *czerwony* nawiązujący do barw Widzewa. Wydaje się, że wskazywanie na nos, a więc część twarzy, na którą często się zwraca uwagę u przedstawicieli nacji żydowskiej, ma być przejawem retoryki antysemickiej:

- *Co by nie powiedzieć, to Zdanowska z opóźnieniem, ale słowa dotzymała i czerwone nosy nie mają nic do gadania, a teraz tylko wyć (Ł),*
- *A czytając relacje czerwono nosych na expresie można było śmiechnąć:-) (Ł),*
- *Na pierdzewie wszystkie mecze są podwyższonego ryzyka. Istnieje zawsze ryzyko, że jakieś czerwone nochale będą spacerować po murawie w trakcie meczu (Ł).*

Alina Cała podkreśla, że jednym z mitów dotyczących Żydów odnotowanym w przysłowiach jest: „Byli brudni, śmierdzieli i mieli parchy, które stały

się ich synonimem” (Cała 2005: 151; por. Pacuła 2012: 143). Nazwa ‘grzybiczej choroby skóry objawiającej się żółtawymi strupami; też: te strupy’ (SJP PWN) wykorzystywana jest na określenie rywala przez kibiców i Widzewa, i ŁKS-u:

- *W piotrkowie ŁKS ma się bardzo dobrze.co jakiś czas zaglądają tu okoliczne(i nie tylko) **parchy** i coś malują ale zaraz jest to odnawiane (Ł),*
- *A i najważniejsze pod artykułem jest ankieta czy miasto równo traktuje nas i **parchow** , każdy niech zagłosuje (W).*

Być może świadomi faktu, że określenie *parchy* funkcjonuje w obu kierunkach, zwolennicy Widzewa dodają do niego wyrażenie przymiarkowe *spod dworca*¹⁰, by jednoznacznie wskazać, który łódzki klub mają na myśli: *To jest syn naszego Bogusza? I poszedł do **parchów spod dworca**? 😊 (W).*

Od leksemu *parch* tworzy się derywaty, w obiegu są dwie formy w liczbie mnogiej – *parchaci* i *parchate* – funkcjonujące jak rzeczowniki:

- *Tak samo jak u nas problem może być na śródmieściu bo **parchate** ponoć działają w szkole jaracza/pow (Ł),*
- *Awans **parchatych** oznacza brak najgroźniejszego rywala w walce z zwycięstwem w lidze, Finisze i tak kopią się po czołach a nam zagrozić możemy tylko my sami (W),*
- *Dokładnie, straty będą należeć do miasta lub spółek podległych, zyski do **parchatych** (W).*

Nierzadko przymiotnikiem *parchate* dookreślane są rzeczowniki o obraźliwym wydźwięku, jak *ryj* czy *gnój*:

- *Skoro **parchate ryje** zapraszają dzieciaków z klubów do siebie (Sokół, Włóknarz), to może właśnie tędy droga i my powinniśmy w ten sposób uderzyć? I chodzi tu nie o jeden mecz, ale o zafundowanie karnetów, czy gadżetów (zamiast zimowego obozu...) (Ł),*
- *Szkoda, że **parchate gnoje** nie dostawali tylu wymagań, ale no blachotrapez jednak nie będzie się umywał do naszego stadionu, to mogą im darować i Hannie (Ł).*

Przyłączono do niego także przydomek *galacticos*¹¹: *Z nudów oglądam mecz Kluczborka z parchami i ja wam powiem że gra naszych orłów przy grze **parchatych galacticos** to 2 poziomy wyżej (W).*

Wiele konstrukcji bazuje na nawiązaniach do kultury żydowskiej. Przepisy religijne znalazły odzwierciedlenie w posługiwaniu się takimi sformułowaniami, jak: *koszerni*, *obrzezani* czy *świeżoobrzezani*¹² (tu mające oznaczać zawodnika, który niedawno podpisał kontrakt z Łódzkim Klubem Sportowym):

¹⁰ Siedziba Łódzkiego Klubu Sportowego mieści się przy al. Unii, niedaleko dworca Łódź Kaliska.

¹¹ Połączenie *parchaci galacticos* zostało odnotowane na forum Widzewa, co jest o tyle dziwne, że ironicznym przydomkiem *galacticos* posługują się zwykle w odniesieniu do rywala z drugiej części Łodzi zwolennicy ŁKS-u. Być może miało mieć to charakter szyderczego nawiązania do wypowiedzi kibiców przeciwnej drużyny.

¹² Zgodnie z regułami ortograficznymi poprawny zapis powinien być rozłączny, na forum odnotowano jednak pisownią łączną i taką też posłużono się w artykule.

- Z informacji od Pani Marty wynika że miało miejsce spotkanie jakiegoś “nieformalnego” komitetu sterującego budową stadionu dla **koszernych** (W),
- **Obrzezani** wywalczyli remis na trudnym terenie (W),
- I jeszcze ten **świeżoobrzezany** Łuczak strzelił... 😡 (W).

Rytuał obrzezania został także przytoczony w niecenzuralnym wpisie mającym postać wyzwiska: *Teraz napisz gdzie ta FETA?! , Żydzew kuRwo bez napleta!* (Ł).

Do religii odwołują się również leksemy *rabin* ‘przełożony żydowskiej gminy wyznaniowej, znawca żydowskiego prawa religijnego’ (SJP PWN) i *tales* ‘szal w czarne i białe pasy, używany przez wyznawców judaizmu podczas modlitw’ (SJP PWN), które zostały użyte na forum w odniesieniu do zawodników Łódzkiego Klubu Sportowego:

- *Trudno my teraz powinniśmy dostać mega kopa motywacyjnego bo nawet nie chce sobie wyobrazić że możemy być 2 ligi niżej od **rabinów*** (W),
- *Widzę, że łks wraca do swoich starych **talesowych** barw* 😊 (W).

Jak czytamy w książce poświęconej wizerunkowi Żydów, wiele osób przypisywało im specyficzny zapach – czosnku lub cebuli (Cała 2005: 29)¹³. To pierwsze warzywo stało się podstawą neologizmu *czosnkowicz* zawartego w wypowiedzi użytkownika forum Widzewa: *przecież to normalne, że oni mają konta u nas, a my u nich co nie znaczy, że nie możemy wskazywać **czosnkowiczów** - chociaż bez weryfikacji ciężko jest czasem uwierzyć co pisza sprawdzeni użytkownicy forum :)* (W).

Nawiązania do antyżydowskiej retoryki znajdziemy także na płaszczyźnie graficznej – umieszczenie w nazwie własnej gwiazdki zamiast środkowej litery w przykładzie *Na Ł*S będzie podobnie* (W) ma budzić skojarzenia z symbolem narodowym Izraela – gwiazdą Dawida. Mechanizm ten wykorzystywany jest powszechnie w przestrzeni miejskiej, zwłaszcza w napisach na różnych obiektach, litery K (w ŁKS) i T (w RTS) są skreślane i przekształcane w gwiazdę (por. Desperak 2008: 212).

Jak podkreśla Jacek Burski, „antysemicka retoryka wykorzystywana przez kibiców piłkarskich czerpie zarówno z zasobów negatywnych stereotypów (i po prostu stereotypów) na temat społeczności żydowskiej, jak również z tego, co bezpośrednio zanurzone jest w przekazie kultury polskiej. [...] w dominującym obrazie kultury polskiej jest bycie przeciwko, bycie w kontrze” (Burski 2015: 239–240). Wyraźnie widoczne jest to w analizowanych wypowiedziach pochodzących z forów kibicowskich, internauci wykorzystują bowiem wszelkie odniesienia do nacji żydowskiej – zarówno te związane z kulturą i zwyczajami, jak i te bazujące na zakorzenionych w świadomości społecznej schematach i uprzedzeniach. Zachowania werbalne nie są skierowane przeciwko rzeczywistym przedstawicielom tego narodu, leksem *Żyd* i związane z nim skojarzenia mają być synonimem wroga, należy potraktować je jak wyzwisko. Posługiwanie się etykietą Żyda to wyraz wrogości wobec przeciwnika – reprezentanta lokalnego klubu; adresatem tych treści są zarówno piłkarze, jak i kibice

¹³ Według Jerzego Bartmińskiego i Jolanty Panasiuk (2012: 389) stereotypy narodowości mogą zawierać treści poznawcze. Z przytoczonych tu przykładów można zdobyć wiedzę nt. produktów używanych w kuchni żydowskiej.

drużyny z przeciwnej części Łodzi¹⁴. Kazimierz Sikora, badający stadionowy język nienawiści na przykładzie Krakowa, zwraca uwagę, że „proces dziedziczenia negatywnych konotacji odsyłających do utrwalonego w języku stereotypu określonej nacji i grupy społecznej przyniósł rewizję pierwotnej denotacji. Należy to rozumieć w ten sposób, że ujemne konotacje systemowe leksemu *ŻYD* (i pokrewne) przypisał swojemu aktualnemu referentowi, czyli... kibicom i piłkarzom znienawidzonego rywala” (Sikora 2019: 83). Stanowisko to potwierdzają analizy socjologiczne: „[...] kibicom nie chodzi o żydów (wyznawców judaizmu), Żydów (członków narodu) ani o ich zakamuflowane bądź wymyślane wersje. Kibice wiedzą, że po przeciwnej stronie trybun tak naprawdę nie znajdują się Żydzi. Wydaje się, że używają antysemickiej kalki słownej, ponieważ to najlepiej oddaje ich niechęć do przeciwników. Jest to efektywny, sprawdzony historycznie sposób okazania pogardy, wyrażenia nienawiści” (Kucia, Wilczyńska 2014: 192).

Warto by zastanowić się, dlaczego to właśnie Żyd wykorzystywany jest w dyskursie kibicowskim jako obiekt nienawiści. O możliwych przyczynach wypowiedział się dla Sport.pl działacz społeczności żydowskiej Symcha Keller:

Zachowanie kibiców na stadionach to wynik epatowania społeczeństwa przez telewizję wizerunkiem Żyda-słabeusza. Osoby ze skołtunioną brodą, zastraszoną, zgarbioną, najczęściej karczmara. Czyli nic godnego zachwytu. W sporcie liczy się siła ciała i ducha, a wizerunek Żyda po drugiej wojnie światowej jest zupełnie odwrotny. Trudno więc kibicom zobaczyć w Żydzie sprawnego atletę, skoro widzieli dotychczas zgarbionych brudasów. [...] Po zerwaniu przez Polskę stosunków z Izraelem trudno było dostrzec pozytywne wypowiedzi o społeczeństwie żydowskim, jego kulturze, także fizycznej. Więc zdziwiłbym się, jeśli kibic, widząc Żyda, myślał o nim pozytywnie. Zresztą obserwuję, że to już się zmienia (Iwańczyk, Sarzało).

Można założyć, że obecność leksemu *Żyd* i pochodnych w słowniku łódzkich kibiców wiąże się z faktem, że przedstawiciele tego narodu dość mocno związani byli z Łodzią, w szczytowym okresie w XX wieku stanowili 1/3 mieszkańców miasta. Obserwacja negatywnie odbieranych zachowań wyznawców judaizmu przyczyniła się do rozpowszechnienia stereotypów, które dziś są po prostu biernie kopiowane przez internautów. Jerzy Bartmiński i Jolanta Panasiuk, omawiając relacje między stereotypem a nazwą, zaznaczają: „Nazwa nieuchronnie aktywizuje określony typ doświadczeń, model poznawczy i wartościowanie, a w kolejności – schemat odbioru i interpretacji” (Bartmiński, Panasiuk 2012: 374).

¹⁴ Etykieta tę wykorzystują też kibice innych polskich drużyn w odniesieniu do łódzkich klubów. W lipcu 2019 roku napastnik Marcin Robak odszedł ze Śląska Wrocław do Widzewa Łódź, w którym już wcześniej występował. Należący do „Ultras Silesia” fani drużyny z Wrocławia wydali wówczas oświadczenie, w którym oprócz innych obraźliwych treści znalazło się także oskarżenie Robaka o... zabicie Jezusa: „Nadajesz się na legendę, widzewa, Maccabi Haifa lub Hapoel Tel-aviv, w Legnicy nią nigdy już nie będziesz. Pamiętaj Marcin Psikuta, nigdy Ci nie wybaczymy, że zabiłeś Jezusa, jak i tego co zrobiłeś dwa tysiące lat później odchodząc ze Śląska” (cyt. za: *Oświadczenie...*, <http://weslo.com/2019/07/18/oswiadczenie-roku-juz-znamy-robak-sie-tlumaczyc-zabicia-jezusa/>, dostęp: 30.10.2019, oryginalne oświadczenie umieszczone na <http://kibiceslaska.pl/kazdy-kiedys-byl-porzadku-ultras-silesia/> jest obecnie niedostępne).

Na szablonowe postrzeganie Żyda jako słabszego zwraca też uwagę Marcin Kieruzel:

Wróćmy jednak do pytania, dlaczego rywal jest Żydem? Dlaczego rywala próbuje się upokorzyć takim określeniem? Odpowiedź być może tkwi w najboleśniejším dla żydowskiej duszy stereotypie, który poprzez negacje ukształtował obraz świadomości współczesnego Izraelczyka: stereotypie Żyda jako tego, który szedł jak owca na rzeź, był zbyt słaby i anachroniczny, żeby walczyć, bezbronnie i pokornie patrzył na śmierć swoich bliskich; Żyda jako obarczonego „mentalnością wygnańca”, niezdolnego do wzięcia swojego losu we własne ręce; jako człowieka uległego, który próbuje poprzez cwaniactwo i fałszywą usłużność ugrać coś dla siebie, ale w gruncie rzeczy nie jest w stanie się obronić, kiedy przychodzi realne zagrożenie; Żyda, którego w Polsce nazywano mośkiem albo parchem; Żyda kultywującego dziwne zwyczaje, zupełnie nieprzystające do wymogów współczesności; kogoś, kogo można bezkarnie upokorzyć albo nawet uderzyć i przepędzić, w szabas okraść zaś bezczelnie i bez konsekwencji (Kieruzel 2012b).

Ekspresywizm *Żyd*, w języku kibiców zawsze będący wyrazem deprecjacji i zniewagi¹⁵, w wypowiedziach internetowych fanów obu łódzkich klubów doczekał się nie tylko nacechowanych pejoratywnie derywatów, lecz także licznych określeń synonimicznych i metaforycznych, które mają na celu wyśmianie przeciwnika. Kucia i Wilczyńska zauważają: „Antyżydowskie wyzwiska częściej można zobaczyć na murach osiedlowych bloków, niż usłyszeć podczas meczów” (Kucia, Wilczyńska 2014: 172). Przedstawiona analiza pokazuje, że warto dodać jeszcze jedną przestrzeń – forum internetowe. Wydaje się, że to właśnie tutaj mamy do czynienia z najbardziej zróżnicowanymi leksykalnymi wykładnikami antysemitkiej retoryki kibicowskiej, pojawiają się takie sformułowania, których próżno szukać w stadionowych przyspiewkach czy miejskim graffiti. Co może dziwić, gdyż ich autorzy – w przeciwieństwie do bywalców stadionów wtapiających się w kilkudziesięciotysięczny dopingujący tłum czy twórców napisów na murach powstających pod osłoną nocy – tylko pozornie są anonimowi.

Literatura

Bartmiński J., 1998, *Podstawy lingwistycznych badań nad stereotypem – na przykładzie stereotypu matki*, w: J. Anusiewicz, J. Bartmiński (red.), „Język a Kultura”, t. 12: *Stereotyp jako przedmiot lingwistyki. Teoria, metodologia, analizy empiryczne*, Wrocław: Towarzystwo Przyjaciół Polonistyki Wrocławskiej.

¹⁵ Jak się okazuje, nie tylko kibice posługują się tym określeniem. Przed derbami Łodzi w 2004 roku działacz Łódzkiego Klubu Sportowego Jarosław Papis nazwał kibiców Widzewa Żydami. Na pytanie dotyczące liczby biletów dostępnych dla sympatyków drużyny z drugiej części miasta odpowiedział: „Żydzi chcieli 3 tys., ale dam im najwyżej 1700. I pod warunkiem, że będę miał na piśmie, że dostaniemy tyle samo na rewanż. Muszą pod nim podpisać się: policja, my i Żydzi” (Klemba, jp).

- Bartmiński J., Panasiuk J., 2012, *Stereotypy językowe*, w: J. Bartmiński (red.), *Współczesny język polski*, wyd. IV, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Burski J., 2015, *Pomiędzy realnym a skonstruowanym. Antysemityzm kibicowski*, w: R. Kossakowski, J. Kurowski, J. Nowakowski (red.), *Modern futbol a świat kibiców*, Pszczółki: Wydawnictwo Orbis Exterior.
- Cała A., 2005, *Wizerunek Żyda w polskiej kulturze ludowej*, Warszawa: Oficyna Naukowa.
- Cała A., 2012, *Żyd – wróg odwieczny? Antysemityzm w Polsce i jego źródła*, Warszawa: Wydawnictwo Nisza.
- Desperak I., 2008, *Nienawiść na łódzkich murach. Antysemityzm i homofobia*, „Folia Sociologica” 33.
- Dzioba R., 2005, *Netspeak – nową hybrydą językową*, w: A. Dytman-Stasieńko, J. Stasieńko (red.), *Język @ multimedia*, Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej Edukacji TWP we Wrocławiu.
- Iwańczyk P., Sarzała J., *Dlaczego pseudokibice wyzywają się od „Żydów”?*, <http://www.sport.pl/sport/1,69628,2185110.html> (dostęp: 30.10.2019).
- Jadacka H., 2005, *Kultura języka polskiego. Fleksja, słowotwórstwo, składnia*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Jarosz B., 2018, *Forum internetowe jako źródło materiału socjolektalnego. Postulaty metodologiczne*, w: B. Skowronek, E. Horyń, A. Walecka-Rynduch (red.), *Język a media. Wzory języka we współczesnych mediach*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego.
- Kieruzel M., 2012a, *O kibicowskim antysemityzmie – przyczynek do dyskusji cz. 1.*, 3.10.2012, <https://zglowki.wordpress.com/2012/10/03/o-kibicowskim-antysemityzmie-przyczynek-do-dyskusji-cz-1/> (dostęp: 3.11.2019).
- Kieruzel M., 2012b, *O kibicowskim antysemityzmie cz. 2 Kim jest Żyd w kibicowskim żargonie?*, 6.11.2012, <https://zglowki.wordpress.com/2012/11/06/o-kibicowskim-antysemityzmie-cz-2-kim-jest-zyd-w-kibicowskim-zargonie/> (dostęp: 3.11.2019).
- Kita M., 2016, *Język w internecie. Rozpoznanie stanu wiedzy*, w: M. Kita, I. Loewe (red.), *Język w internecie. Antologia*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Klemba A., jp, *Szef ŁKS nazywa kibiców Widzewa „Żydami”*, <http://www.sport.pl/sport/1,69628,2313589.html> (dostęp: 3.11.2019).
- Kucia M., Wilczyńska B., 2014, *Antysemityzm stadionowy. Analiza i interpretacja zjawiska*, „Media i Społeczeństwo” 4.
- Oświadczenie roku już znamy, 19.07.2019, <http://weszlo.com/2019/07/18/oswiadczenie-roku-juz-znamy-robak-sie-tlumaczyc-zabicia-jezusa/> (dostęp: 30.10.2019).
- Pacula J., 2012, *Polskie i rosyjskie egzoetnonimy i przezwiska Żyda w kontekście stereotypu językowego*, w: B. Mitrenga (red.), „Linguarum Silva”, t. 1: *Opozycja – przeciwieństwo – kontrast w języku i tekście*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Rzeszutko-Iwan M., 2014, *Język polski czy polskawy? – kształcenie językowe w dobie zmian językowo-kulturowych*, w: E. Awramiuk (red.), *Z problematyki kształcenia językowego*, t. V, Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.

- Sikora K., 2019, *Żydy i psy w stadionowym języku nienawiści*, „LingVaria” XIV, 1 (27).
<https://doi.org/10.12797/LV.14.2019.27.05>
- SJP PWN – *Słownik języka polskiego PWN*, <https://sjp.pwn.pl/> (dostęp: 17.05.2019).
- Uzdzińska M., 2005, *Pogawędka internetowa – między językiem mówionym a pisanym*, w: A. Dytman-Stasiński, J. Stasiński (red.), *Język @ multimedia*, Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej Edukacji TWP we Wrocławiu.
- Wierzbicka A., 2015, *Żyd, Żydzi, Żydy, Żydki – stereotypes and judgments ingrained in the Polish language*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Linguistica” 49.
- Żydek-Bednarczuk U., 2013, *Komunikacja internetowa*, w: A. Dunin-Dudkowska, A. Małycka (red.), *70 lat współczesnej polszczyzny. Zjawiska – procesy – tendencje. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Janowi Mazurowi*, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.

Katarzyna Burska

Anti-Semitic terms in the fan discourse (on the example of Łódź)

Summary. The aim of the article is to analyze the terms referring to Jews in statements of supporters of two football clubs from Łódź – Widzew and ŁKS. The exemplification material was obtained from online forums. A characteristic feature of Łódź supporters is that the use of the Jew's label is two-sided. Expressionism The Jew, in the language of fans always being an expression of depreciation and insults, in the statements of internet fans of both clubs from Łódź not only got pejorative derivatives, but also numerous synonymous and metaphorical terms that are intended to ridicule the opponent.

Keywords: supporter discourse, internet forum, Jew, supporter (stadium) anti-Semitism, anti-Jewish rhetoric, football